

CHP

RAPOR

Türkiye'nin Ceza İnfaz Politikaları
ve
Suçun Sosyo-Ekonomik Dinamikleri

Dr. Zeliha AKSAZ ŞAHBAZ
CHP Parti Meclisi Üyesi

Ankara, 2026

Türkiye'nin Ceza İnfaz Politikaları ve Suçun Sosyo-Ekonomik Dinamikleri

Bir ülkenin ceza infaz sisteminin mimarisi; o ülkenin sosyo-ekonomik önceliklerinin, adalet anlayışının ve temel siyasi yapısının derin bir yansımasıdır. Geçtiğimiz yirmi beş yıl içinde Türkiye Cumhuriyeti, ceza devletinin daha önce görülmemiş bir ölçekte genişlemesine tanıklık etmiş; adalet sistemini Avrupa Konseyi (CoE) ve Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) üye devletleri arasında en kalabalık ve en cezalandırıcı yapılardan biri haline getirmiştir. Bu dönüşüm bir vakum içerisinde gerçekleşmemiş; aksine makroekonomik dalgalanmalar, sosyal refah ağlarının sistemsel olarak aşınması ve siyasi muhalefete yönelik baskılarla iç içe geçmiştir.

Türkiye'deki hapsedilme krizinin boyutlarını kavramak için bireysel suç paradigmalardan ziyade dışlanmışlığın yapısal etmenlerini incelemek gereklidir. Devletler, güçlü sosyal koruma sağlamaktan kademeli olarak geri çekildiğinde veya ekonomik modelleri hiperenflasyon ve devalüasyon yükü altında sarsıldığında; ortaya çıkan toplumsal sonuçlarla baş etmek için sıklıkla ceza mekanizmalarını devreye sokar. Bu dinamik, Türkiye'nin cezalandırıcı seyri ile İskandinav ve Batı Avrupa ülkelerinde yaygın olan rehabilitasyon odaklı, refah temelli adalet modelleri arasında kritik bir karşılaştırmalı analize zemin hazırlamaktadır.

Kitlesel hapsedilmenin etkisine dair kapsamlı bir değerlendirme, mahpus sayısındaki artışın kamu güvenliğini güçlendirip güçlendirmede sorgulamayı gerektirir. Karşılaştırmalı kriminolojik veriler, yüksek hapislik oranlarının doğrudan düşük suç oranlarıyla ilişkili olduğu varsayımını çürütmektedir. Aksine, birçok farklı bölgeye ilişkin veriler, hapis cezalarının aşırı kullanımının sıklıkla derin bir "suç üretici" (kriminojenik) etki yarattığını; toplulukları istikrarsızlaştırdığını, aile birimlerini parçaladığını ve uzun vadede mükerrer suçluluğu (residivizm) tetiklediğini göstermektedir.

Türkiye'nin uzun süreli hapislik uygulamaları, kapsamlı terörle mücadele mevzuatı ve sistemsel sosyal dışlanma üzerine kurulu yapısı ile Finlandiya, Norveç ve Almanya gibi ülkelerin sosyal demokrat çerçeveleri yan yana getirildiğinde, ceza felsefesinde keskin bir sapma ortaya çıkmaktadır. Sosyal demokrat model; adaleti normalleşme, onarıcı uygulamalar ve kapsamlı sosyal destek yoluyla operasyonelleştirerek suçun tekrarlanma oranlarını önemli ölçüde düşürmekte ve cezaevi popülasyonlarını asgari düzeyde tutmaktadır. Buna tam tezat oluşturacak şekilde Türkiye'nin yaklaşımı, adalet sisteminin yalnızca suç kontrolü için değil; aynı zamanda siyasi konsolidasyon ve sosyal yönetim için çok yönlü bir araç olarak kullanıldığı cezalandırıcı bir paradigmayı öne çıkarmaktadır.

TÜİK, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü (CTE), World Prison Brief ve Eurostat verilerini kapsayan 2000-2026 yılları arası zaman serisi verilerinin senteziyle hazırlanan bu rapor, Türkiye'de artan hapsedilme eğilimlerinin anatomisini incelemektedir. Ayrıca bu nicel bulguları, AKP dönemi sosyo-ekonomik dönüşümleri çerçevesinde bağlamlandırarak; makroekonomik krizler, sistemsel eşitsizlik ve suç arasındaki karmaşık bağı irdelemektedir. ***Nihayetinde rapor, Türkiye'nin infaz krizinin asıl nedeninin AKP'nin sosyal politika anlayışından kaynaklandığını ortaya koymakta; kanıta dayalı özgürlüğü kısıtlayıcı önlemleri azaltma***

(dekarserasyon) stratejilerine ve rehabilitasyon odaklı adalete doğru bir paradigma değişimine ihtiyaç duyulduğunu vurgulamaktadır.

1. Türkiye'deki Tutukluluk Artışının Analizi (2000–2026)

2000 yılından bu yana Türkiye'deki cezaevi popülasyonunun seyri, Türkiye'nin adım adım bir ceza devletine dönüştüğünü göstermektedir. 2000 yılında Türkiye cezaevlerinde yaklaşık 49.512 kişi bulunmaktaydı; bu da her 100.000 kişi başına yaklaşık 73 mahpus düşmesi anlamına geliyordu. Bu baz figür, o dönemdeki orta halli Avrupa normlarıyla genel olarak uyumluydu. 2010 yılına gelindiğinde, yargı politikasındaki sistemsel değişiklikler, ceza kanunundaki sert düzenlemeler ve küçük suçların kriminalize edilmesini genişleten sosyo-ekonomik bozulmaların etkisiyle bu sayı iki katından fazla artarak yaklaşık 120.814 kişiye ulaşmıştır. Ancak en sert ivmelenme, 15 Temmuz 2016 askeri darbe girişimi sonrasında yaşanmıştır. Ardından gelen Olağanüstü Hal (OHAL) süreci, geniş kapsamlı terörle mücadele yasaları kapsamında işlem gören tutukluların kitlesel akınına yol açmış; cezaevi demografisinin hem kompozisyonunu hem de hacmini kökten değiştirmiştir.

2026 yılına kadar uzanan son veriler itibarıyla, Türk infaz sistemi ağır bir demografik baskı altında faaliyet göstermektedir. **Resmi rakamlar ve sivil toplum izleme raporları, toplam cezaevi nüfusunun 412.991 ile 433.543 arasında olduğunu göstermektedir. Bu durum, her 100.000 kişi başına düşen 480-484 tutukluluk oranıyla çarpıcı bir seviyeye işaret etmektedir.** Tutukluluk sayılarındaki eksponansiyel büyüme, Türkiye'yi tüm Avrupa Konseyi üye devletleri arasında en yüksek hapsedilme oranına sahip ülke konumuna getirmiş; küresel ölçekte ise ABD, Çin ve Brezilya gibi ülkelerle aynı seviyelere taşımıştır. Bu artışı yönetebilmek için hükümet, fiziksel cezaevi altyapısını genişletme çalışmalarına hız vermiştir. Aralık 2025 itibarıyla sistem, 305.286 resmi kapasiteli 403 cezaevinden oluşmakta; bu da sistemin kapasitesinin yaklaşık %42 üzerinde çalıştığı anlamına gelmektedir. Hükümet, kitlesel hapsedilme mimarisini kemikleştirmek için milyarlarca lira tahsis ederek 2028 sonuna kadar 22 tesis daha inşa etmeyi planlamaktadır.

Tutuklu nüfusun demografik dökümü, geçici tutukluluk ve yargılama öncesi tutukluluk önlemlerine meylin mevcut adalet sistemi içinde yerleşik hâle geldiğini ve kırılgan grupların neredeyse kemikleşen mağduriyetini göstermektedir. **Cezaevi nüfusunun önemli bir kısmı (%14,4 ile %15,6 arası), yani 2026 başı itibarıyla cezaları henüz kesinleşmemiş 64.256'dan fazla kişi tutuklu statüsündedir.** Adalet sistemi aynı zamanda binlerce kırılgan bireyi de hapsedmektedir; son değerlendirmeler, **12-18 yaş arası 4.666'dan fazla küçüğün çocuk ıslah evlerinde veya yetişkin cezaevlerinde tutulduğunu ve altı yaş altı 822'den fazla çocuğun mahpus anneleriyle birlikte parmaklıklar ardında yaşadığını göstermektedir.** Ayrıca, kadın mahpuslar toplam nüfusun yaklaşık %4,8'ini oluştururken; yabancı uyruklular, bölgesel göç krizlerinin ve Türkiye'nin transit/hedef ülke konumunun bir yansıması olarak %4,2 ile %6,6 arasında bir yer tutmaktadır.

Yıllara Göre Türkiye Cezaevi İstatistikleri

Yıl	Toplam Mahpus Sayısı	Tutuklu Sayısı	Tutuklu Oranı	Hapsedilme Oranı (100k kişi başı)
2000	49.512	29.953	%41,7	73
2005	~54.000 (tahmini)	30.061	%55,4	~76
2010	~120.814 (tahmini)	56.107	%46,6	~163
2015	~177.532 (tahmini)	25.590	%14,4	~225
2020	~266.831 (tahmini)	41.890	%15,7	~315
2026	412.991 433.543	-64.256	%15,6	480 - 484

Veriler; World Prison Brief, TÜİK ve CTE raporlarından sentezlenmiştir.

1.1.Kriminolojik Eğilimler ve Türkiye'de Suçun Değişen Mahiyeti

Cezaevi sayısındaki artışa paralel olarak, Türkiye genelindeki suç istatistikleri çeşitli suç kategorilerinde endişe verici bir artış eğilimi göstermektedir. **TÜİK verilerinin analizi, 2020 yılında sona eren on yıllık süreçte hapisle sonuçlanan genel suç oranlarında %108'lik bir artış olduğunu; erkek hükümlülerin toplamın %95'inden fazlasını oluşturduğunu ortaya koymaktadır.** Yargı gündeminde malvarlığına karşı suçlar ve şiddet içerikli şahsa karşı suçlar egemendir. Sadece 2020 yılında 40.445'ten fazla kişi "kasten yaralama", yaklaşık 39.279 kişi ise "hırsızlık" suçundan hapse girmiştir; bu da toplumun derin çatışmalar ve maddi yoksunluklarla mücadele ettiğinin göstergesidir.

Kriz, özellikle çocuk demografisinde yıkıcı bir boyuttadır. 2024 verileri, küçüklere ilişkin adli olaylarda bir önceki yıla göre %9,8'lik bir artış yaşandığını ve toplamda 612.651 vakanın rapor edildiğini göstermektedir. Bu çocuklardan yaklaşık 202.785'i, "suça sürüklenen çocuk" (SSÇ) tanımıyla adli işlemlere tabi tutulmuştur. Yaralama, bu çocuklar arasındaki en yaygın suç kategorisini oluşturarak tüm suçlamaların %40'ını teşkil etmiş; bunu hırsızlık, uyuşturucu suçları (bulundurma, satış ve kullanım) ve tehdit izlemiştir. Aynı zamanda yaklaşık 280.000 çocuk adalet sistemine mağdur olarak dahil olmuş; bunların yarısından fazlası suç teşkil eden fiiller sonucu fiziksel olarak yaralanmıştır. Yüz binlerce çocuğun kayıt dışı ekonomiye ve suça çekilmesi; erken yaşta suçluluğa karşı en birincil caydırıcılar olan istikrarlı aile yapısı, nitelikli eğitime katılım ve toplumsal denetim gibi kayıt dışı sosyal kontrol mekanizmalarının parçalandığını göstermektedir.

Çocuklara İlişkin Adli İstatistikler:

Yıl	Kayıtlı Adli Olay Sayısı	Suçta Sürüklenen Çocuk	Mağdur Çocuklar	Başlıca Suç Kategorisi
2023	~557.969 (2024 bazlı tahm.)	~184.000 (tahm.)	~255.000 (tahm.)	Yaralama, Hırsızlık
2024	612.651	202.785	~280.000	Yaralama (%40), Hırsızlık

Veriler, TÜİK 2024 yayınlarından derlenmiştir.

Geleneksel sokak suçlarının yanı sıra, nefret suçları ve organize yasa dışı pazarlar da dikkat çekici bir hareketlilik göstermektedir. AGİT'e sunulan veriler, kayıtlı nefret suçlarının dalgalı ancak ısrarcı bir mevcudiyetini ortaya koymaktadır. **Ayrıca, Küresel Organize Suç Endeksi, Türkiye'yi devlet bağlantılı organize suç aktörleri açısından Avrupa'nın lider ülkesi olarak sıralamaktadır.** Mafya gruplarının, uyuşturucu kaçakçılarının ve silahlı ağların etkisi önemli ölçüde artmıştır. Türkiye, özellikle Captagon ve metamfetamin gibi sentetik uyuşturucular için hem önemli bir transit merkez hem de büyüyen bir yerel tüketici pazarı işlevi görmektedir. Sıvı metamfetamini kristal forma dönüştüren laboratuvarlar çeşitli şehirlerde ortaya çıkarılmış ve yerel tüketim hızla tırmanışa geçmiştir. **Buna ek olarak; fidye yazılımları, veri ihlalleri gibi siber suçlar ile dolandırıcılık, zimmet ve vergi kaçakçılığı gibi yaygın mali suçlar da artmaktadır.** Suç dünyasındaki bu çeşitlilik, devletin cezalandırıcı sertliğinin karmaşık suç ağlarını etkili bir şekilde çökertemediğini; aksine çoğunlukla alt düzey failleri, yoksulları ve siyasi olarak dışlanmışları kiskacına aldığını göstermektedir.

1.2.Ceza İnfazında Uç Noktaların Karşılaştırılması: Türkiye vs. OECD/AB

Türkiye'nin ceza infazındaki genişlemesinin ne denli uç bir noktada olduğunu tam olarak anlayabilmek için, bu verileri diğer OECD ve AB üye devletleriyle kıyaslamak gerekir. Karşılaştırmalı veriler, adalet felsefesinde keskin bir küresel kutuplaşmayı ortaya koymaktadır: Tarihsel olarak ABD'nin örneğini oluşturduğu ve Türkiye tarafından giderek daha fazla benimsenen cezalandırıcı, yüksek tutukluluk odaklı model; İskandinav ülkeleri ile Almanya ve Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinin öncülük ettiği rehabilitasyon odaklı, düşük hapsedilme odaklı model.

Avrupa Birliği genelinde 2023 yılındaki ortalama hapsedilme oranı 100.000 kişi başına yaklaşık 111 mahpus iken; 27 üye ülkenin toplam cezaevi nüfusu 499.000 civarındadır. Buna karşılık, **Türkiye'nin 480'i aşan hapsedilme oranı Avrupa ortalamasını gölgede bırakmakta ve ülkeyi Avrupa coğrafi ve siyasi alanı içinde ekstrem bir aykırı değer konumuna getirmektedir.** Almanya gibi Batı Avrupa'nın en büyük ekonomisi ve nüfusuna sahip bir ülke, 100.000 kişi başına yaklaşık 76 gibi son derece ölçülü bir oran sürdürürken; 2024 başı itibarıyla toplam mahpus sayısı 59.413 civarındadır. Fransa ise yaklaşık 107 hapsedilme oranıyla biraz daha yüksek ancak yine de Türkiye'ye kıyasla makul bir seviyededir.

İskandinav ülkeleri, küresel ölçekte hapsedilme sıklığının en düşük olduğu yerlerdir. Örneğin Finlandiya, açık cezaevlerini yoğun şekilde kullanarak ve hapis dışı alternatif programlara dayanarak 100.000 kişi başına yaklaşık 53 gibi bir oran yakalamıştır. Öte yandan ABD, 100.000 kişiye düşen yaklaşık 531-541 mahpus ve toplam 1,8 milyon tutukluyla kitlesel hapsedilmenin küresel zirvesini temsil etmektedir. Türkiye'nin

Amerikan düzeyindeki hapsedilme oranlarına doğru hızlı yükselişi; uzun hapis cezaları, tutukluluk uygulamasına aşırı bağımlılık ve cezaevi sisteminin marjinalize edilmiş nüfusları yönetmek için kullanılmasıyla karakterize edilen "aşırı cezalandırıcı" (hyper-punitive) ABD modeliyle bir yakınsama içerisindedir.

Seçilmiş Ülkeler Arası Karşılaştırmalı İstatistikler

Ülke Bölge	Toplam Mahpus Sayısı	Hapsedilme Oranı (100k)	Kasten Öldürme Oranı (100k)	Tutuklu Oranı (%)
ABD	~1.808.100	541	5,0 - 6,0	~%25,5
Türkiye	~433.543	480 - 484	2,5 - 3,2	%15,6
AB (Ortalama)	~499.000	111	~1,0 - 1,5	Değişken
Fransa	~73.000	~107	1,3	~%27,0
Almanya	59.413	76	< 1,0	%26,3
Finlandiya	~2.900	~53	< 1,0	Değişken

2. Suçun Sosyo-Ekonomik Belirleyicileri: AKP Dönemi ve Sosyal Dışlanma

Türkiye'nin tırmanan suç ve tutukluluk oranlarının ardındaki temel katalizörleri saptamak için, son yirmi yılda uygulanan sosyo-ekonomik dönüşümleri eleştirel bir gözle incelemek gerekir. AKP hükümeti döneminde Türkiye, başlangıçta hızlı bir makroekonomik büyüme süreci yaşamıştır. 2002-2017 yılları arasında iddialı yapısal reformlar ve yabancı sermaye girişi, ortalama %5,4'lük reel GSYH büyümesini beslemiştir; milyonlarca insanı mutlak yoksulluktan kurtarmış ve ulusal altyapıyı modernize etmiştir. Ancak bu büyümenin temelindeki neoliberal-popülist ekonomik mimari; spekülasyon inşaat sektörüne, devasa kredi genişlemesine ve kayırmacı ağlara dayanması nedeniyle doğası gereği kırılındı.

AKP döneminin ikinci yarısı, ortodoks olmayan para politikaları ve ekonomik karar alma süreçlerinin merkezileşmesiyle tetiklenen ağır bir makroekonomik istikrarsızlıkla tanımlanmaktadır. 2010'ların sonundan itibaren, artan enflasyona rağmen faiz oranlarının kasıtlı olarak baskılanması, Türk lirasında tarihi bir çöküşe neden olmuştur. Merkez Bankası'nın bağımsız fiyat istikrarı hedefini takip edememesi, tüketici satın alma gücünü ağır bir şekilde aşındıran bir kur krizine yol açmış ve 2022'de %80'in üzerine çıkan hiperenflasyon baskılarını tetiklemiştir. Makroekonomik stratejileri normalleştirme çabalarına rağmen, yıllık tüketici enflasyonu 2024 ve 2025 başlarında %42 civarında seyrederek yüksek kalmaya devam etmiştir. **Bu ekonomik kötüleşme, önceki on yıllarda elde edilen yoksullukla mücadele kazanımlarının çoğunu tersine çevirmiş; göreceli yoksulluğu artırmış ve orta ile alt sınıfların finansal istikrarını kökten sarsmıştır.**

Makroekonomik sorunlar ile artan suçluluk arasındaki bağ, kriminoloji teorisinin önemli bir parçasıdır. Yüksek enflasyon ve devalüasyon; barınma, gıda ve enerji gibi temel yaşam maliyetlerini hızla artırarak malvarlığına karşı suçlar, hırsızlık ve kayıt dışı ekonomiye katılım için bir katalizör işlevi görür. Hırsızlık gibi suçların Türkiye'de,

özellikle gençler arasında, tutukluluğun önde gelen nedenlerinden biri olması son derece semptomatiktir.

Türkiye ile düşük tutukluluk oranına sahip Avrupa ülkeleri arasında sosyal refah göstergelerinde büyük farklar söz konusudur. Bir devletin kamusal sosyal korumaya yaptığı yatırım ile tutukluluğa olan bağımlılığı arasında ampirik olarak kanıtlanmış ters bir ilişki vardır. Kişi başına düşen GSYH'si yüksek ve sosyal güvenlik ağıları güçlü olan ülkeler, sistematik olarak daha düşük cezaevi nüfusuna sahiptir. Sosyal harcamaların GSYH içindeki payı burada kritik bir göstergedir: Fransa, Finlandiya ve Avusturya, GSYH'lerinin yaklaşık %30'unu, Almanya %27,9 kamusal sosyal harcamalara ayırarak kapsamlı sağlık hizmetleri, işsizlik yardımları ve barınma desteği sağlamaktadır. Buna tam tezat olarak, Türkiye'nin kamusal sosyal harcamaları GSYH'sinin %15'inden daha azını oluşturmakta; bu da ülkeyi Meksika ve Kolombiya gibi ülkelerle birlikte OECD yelpazesinin en alt sıralarına yerleştirmektedir.

Sosyal Refah ve İnfaz Paradigması (2024 tahm.)

Ülke	Kamu Sosyal Harcamaları (% GSYH)	Gini Katsayısı	İnfaz Paradigması
Finlandiya	%31,4	Düşük Eşitsizlik	Rehabilitasyon / Düşük
Fransa	%30,6	Orta Eşitsizlik	Cezacı Eğilimli / Orta
Almanya	%27,9	Orta Eşitsizlik	Yeniden Sosyalleşme / Düşük
Türkiye	< %15,0	Yüksek Eşitsizlik	Aşırı Cezacı / Yüksek
ABD	~ %20,0	Yüksek Eşitsizlik	Aşırı Cezacı / Yüksek

2.1.Yargı Aygıtı: Güvenlik, Terör Yasaları ve Tutukluluk

Türkiye'nin cezaevi nüfusundaki patlama, aynı zamanda devletin yargı uygulamalarından ve katı yasama mimarisinden kaynaklanmaktadır. 2016'daki darbe girişiminin ardından Türk yargısı, binlerce hakim ve savcının ihraç edilmesiyle kurumsal bağımsızlığı temelden sarsan derin bir dönüşüm geçirmiştir. Sonrasındaki yargı ortamı, yerel hukuk uzmanları ve uluslararası gözlemciler tarafından; adil yargılanma, insan haklarına ve ölçülü adalet yerine devlet güvenliğine ve siyasi konsolidasyona öncelik verdiği gerekçesiyle hayli eleştirilmiştir.

Bu cezalandırıcı genişlemenin temel taşı, Türkiye'nin geniş "terörle mücadele" mevzuatıdır (özellikle 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu ve Türk Ceza Kanunu'nun 314. maddesi). Ancak BM, Avrupa Konseyi ve AİHM gibi uluslararası insan hakları organları, bu yasaları kabul edilemez düzeydeki geniş ve muğlak tanımları nedeniyle defalarca kınamıştır. Türk hukukunda terör, genellikle belirli bir şiddet eylemi veya fiziksel zarar verme niyetinden ziyade; bir örgütün soyut siyasi amaçları veya devlet bütünlüğüne yönelik algılanan tehditler üzerinden tanımlanmaktadır. Bu hukuki muğlaklık, savcılık makamlarına terör suçlamalarını muhaliflere, gazetecilere, Kürt siyasetçilere ve insan hakları savunucularına karşı bir silah gibi kullanma imkanı tanımaktadır. Avrupa Konseyi istatistiklerine göre, Türkiye kendi üye devletleri arasında terör suçundan hüküm giymiş en büyük mahpus nüfusuna sahiptir; tüm Avrupa Konseyi coğrafyasında terörden hükümlü 30.524 kişinin 29.827'si Türkiye cezaevlerindedir.

2.2.İnsani Bedel: Cezaevlerinde Kapasite Aşımı, Sağlık ve İnsan Hakları

Sosyo-ekonomik başarısızlıkları maskeleyen ve siyasi muhalefeti bastırmak için ceza sistemini kullanmanın doğrudan sonucu, cezaevlerinin kendi içindeki altyapısal ve insani çöküştür. Türkiye'deki cezaevleri, resmi kapasitesinin yaklaşık %42 üzerinde çalışmaktadır. Bu kronik aşırı doluluk, tüm cezaevi yapısını şiddetli bir baskı altına sokmaktadır. Hükümet buna yanıt olarak onlarca yeni yüksek güvenlikli kapalı cezaevi inşa etme yoluna gitse de; yeni binalar inşa etmek tutukluluktaki artışın kök nedenlerini çözmekte, yalnızca kitlesel tutukluluğun fiziksel mimarisini kalıcı hale getirmektedir.

Cezaevlerindeki aşırı doluluğun insan hakları yansımaları katastrofiktir. İHD ve CİSST gibi yerel izleme örgütlerinin yanı sıra Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) gibi kurumların raporları, sistemsel bir yoksunluk tablosu çizmektedir. Kapasite aşımı; temel hijyene, kişisel alana ve yeterli beslenmeye erişimi büyük ölçüde kısıtlamaktadır. Ayrıca tıbbi, psikolojik ve sosyo-eğitsel personel eksikliği, anlamlı bir rehabilitasyon olasılığını ortadan kaldırmakta ve insan onurunu hiçe saymaktadır.

Kriz, özellikle "hasta mahpuslar" konusunda en yakıcı halini almaktadır. İHD'nin son verilerine göre sistemde 649'u ağır ve hayati tehlike arz eden toplam 1.605 hasta mahpus bulunmaktadır. Adli Tıp Kurumu (ATK), bağımsız olmadığı ve siyasi baskılara boyun eğdiği gerekçesiyle insan hakları savunucuları tarafından sıklıkla eleştirilmekte; tam teşekküllü devlet hastanelerinden alınan "cezaevinde kalamaz" raporlarına rağmen birçok mahpusun tahliyesini engellemektedir. Bu durum sıklıkla "yavaşlatılmış bir ölüm cezası"na dönüşmektedir. 2022 yılında en az 81 mahpus cezaevinde yaşamını yitirmiş; bunlardan 36'sı tedavi edilmeyen hastalıklar, 25'i ise şüpheli ölümler sonucu gerçekleşmiştir.

2.3.Şeffaflık ve İnsan Hakları İhlalleri

Cezaevi yönetiminin yapısal kapalılığı; zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele iddialarının üzerini örtmektedir. Dünya İşkenceyle Mücadele Örgütü (OMCT) tarafından yayımlanan **2025 Küresel İşkence Endeksi**, Türkiye'yi işkence ve kötü muamele açısından "yüksek riskli" kategorisinde sınıflandırmaktadır. Uluslararası gözlemciler ve ABD Dışişleri Bakanlığı'nın raporları; uzun süreli hücre hapsi, keyfi ve onur kırıcı çıplak aramalar, açık havaya çıkış engelleri ile aile görüşü ve avukat desteğine getirilen ağır kısıtlamaları tüm detaylarıyla ortaya koymaktadır. Bu hak ihlallerinin özellikle terör suçlamasıyla tutuklu bulunanlara yöneltilmesi, siyasi mahkumların çok daha ağır nizama tabi tutulduğu "ikili bir ceza infaz sistemi"nin varlığına işaret etmektedir. Ulusal ve uluslararası hukukla teminat altına alınan temel haklar, Cezaevi İdare ve Gözlem Kurulları eliyle cezaevi yönetimleri tarafından çoğu zaman birer silaha dönüştürülmekte; mutlak itaat sağlamak amacıyla keyfi olarak geri alınabilen basit birer ayrıcalık gibi görülmektedir. Yeni inşa edilen ve Kuyu Tipi olarak adlandırılan, yüksek güvenlikli cezaevlerindeki ağır tecrit uygulaması, mahkumları kasıtlı olarak duyusal ve sosyal yoksunluğa iterek kalıcı psikolojik hasarlara yol açmakta ve işkence ile kötü muamele yasağını açıkça çiğnemektedir.

2.4.Tutukluluğun Etkisi: Tekerrür ve Suç Azaltma Verileri

Türkiye'nin cezaevi kapasitesini genişletmesinin beraberinde getirdiği astronomik mali, sosyal ve insani maliyetler göz önüne alındığında, kitlesel tutukluluk politikasının sistemsel etkinliğini sorgulamak bir zorunluluktur. Mevcut siyasi söylem, cezaevi sayısındaki ve kapasitesindeki artışın kamu güvenliği sağlayacağı iddiasıyla cezalandırıcı politikaları meşrulaştırmaktadır. Oysa karşılaştırmalı kriminolojik veriler yüksek tutukluluk oranları ile suçun azaltılması arasındaki teorik ve ampirik bağın son derece zayıf, hatta birçok durumda ters etkili olduğunu kanıtlamaktadır.

Modern kitlesel tutukluluk modelinin öncü mimarı olan Amerika Birleşik Devletleri'ne ilişkin araştırmalar, "cezaevi paradoksu"nu açıkça ortaya koymaktadır. Vera Adalet Enstitüsü gibi kurumlarca yapılan kapsamlı çalışmalar, 2000 yılından bu yana cezaevlerindeki devasa genişlemenin, ABD'de gözlemlenen genel suç azalmasındaki payının neredeyse yüzde sıfır olduğunu göstermektedir. Aksine, suç oranlarındaki değişimler büyük ölçüde hapsedme dışı faktörler tarafından belirlenmektedir: makroekonomik istikrar, ücret artışları, istihdam düzeyleri, eğitim oranları ve toplum odaklı polislik stratejileri. Hapis cezaları, yüksek riskli ve şiddet eğilimli suçlular için kısa vadeli ve sınırlı bir "etkisiz hale getirme" işlevi görse de, şiddet içermeyen veya düşük düzeyli ekonomik suçlardan dolayı insanların fütursuzca hapsedilmesinin kamu güvenliğine katkısı hayli düşüktür. ABD hükümeti, 1975 yılında 7,4 milyar dolarla sağladığı kamu güvenliği seviyesini 2000 yılında yaklaşık 33 milyar dolar harcayarak ancak yakalayabilmiştir.

Dahası, kitlesel hapis cezaları çoğu zaman "suç üretici" bir mekanizma gibi çalışmaktadır. Hapis cezası, bireyin suça yönelmesini engelleyen en önemli bağlarını; yani iş, barınma ve aile bağlarını koparmaktadır. Tahliye olan bireyler, sabıka kaydı nedeniyle engellerle karşılaşmakta; bu da marjinalleşmenin devam etmesine ve yeniden suç işleme istatistiklerinin yükselmesine neden olmaktadır. Bu dinamik, cezalandırıcı sistemlerin suç tekerrür oranlarında açıkça görülmektedir. Türkiye'de güvenilir ve uzun vadeli tekerrür verileri şeffaf olmasa da, karşılaştırmalı ölçütler ABD gibi cezalandırıcı sistemlerin, tahliyeyi takip eden birkaç yıl içinde %50'ye yaklaşan tekerrür oranlarıyla karşı karşıya kaldığını göstermektedir.

Buna karşılık, hapsedme yerine alternatif yöntemleri benimseyen ve hapis cezalarını asgari düzeyde tutan ülkeler, kamu güvenliğinde çok daha başarılı sonuçlar elde etmektedir. Almanya ve Hollanda'da adalet sistemi hapis yerine gün para cezaları, kamu hizmeti ve tecil edilmiş cezalara dayanmaktadır. Hapis cezası uygulandığında ise süreler genellikle çok kısadır; bu ülkelerdeki cezaların büyük çoğunluğu (%75 ila %91) bir yıl veya daha altındadır. Bu devletler, tutukluluk süresini en aza indirerek bireyin hayatının tamamen kopmasını önlemekte; böylece tekerrüre karşı en etkili kalkan olan istihdam ve aile bağlarını korumaktadır.

3. Sosyal Demokrat Çerçeve: İstisnai Ceza ve Cezai Popülizm

Türkiye ile Kuzey Avrupa arasındaki tutukluluk oranları, cezaevi koşulları ve suçun tekrarlanması (residivizm) oranlarındaki devasa uçurum; devlet, vatandaşlık ve birey olgularına yönelik zıt anlayışlardan kaynaklanmaktadır. Kitlesele tutukluluk krizinin çözümü, bu modellerin sosyal demokrat yaklaşımla yorumlanmasından geçer.

Kuzey ve Batı Avrupa'daki adalet modelleri, literatürde sıklıkla "**Nordik İstisnai Ceza**" şemsiyesi altında incelenen kapsamlı refah devleti mimarisinin bir parçasıdır. Bu paradigmadaki suç; yalnızca bireysel bir ahlaki çöküş veya yok edilmesi gereken bir kötülük olarak değil; büyük oranda yapısal dezavantajların, psikolojik bunalımların ve sosyal dışlanmışlığın bir belirtisi olarak kabul edilir. Dolayısıyla devlet, suçu tetikleyen sosyo-ekonomik koşullar konusunda kolektif bir sorumluluk üstlenir. Bu ideolojik temel, cezaevi içindeki yaşamın, toplumdaki normal yaşama —güvenlik sınırları dahilinde— mümkün olduğunca benzemesi gerektiğini savunan "**normallik ilkesini**" doğurur.

Pratik uygulamada bu; insan onuruna öncelik verilmesi, personel ile mahpus arasında düşük sosyal mesafeli ve nitelikli ilişkilerin kurulması ve bireysel haklara erişimin sağlanması anlamına gelir. Örneğin Finlandiya'da mahkumların yaklaşık üçte biri "açık cezaevlerinde" tutulmaktadır. Bu tesislerde kapılar, kilitler veya üniformalar yoktur; mahpuslar kendi yemeklerini yapar, cep telefonu kullanır, banka hesaplarını yönetir ve her gün yerel üniversitelere gitmek veya toplum içinde ücretli işlerde çalışmak üzere tesisten ayrılırlar. Daha da önemlisi, Nordik modelde ceza adaleti politikaları siyasetten arındırılmıştır; bu politikalar, oy kazanmak için "suça karşı sertlik" söylemini kullanan siyasetçiler tarafından değil, ampirik verilere dayanan kamu çalışanları ve araştırmacılar tarafından tasarlanır. Norveç'te cezaevindeki eğitim ve sağlık hizmetleri, genel halka hizmet veren belediye başkanlıkları tarafından sunulur. Böylece hizmette süreklilik sağlanırken, izole edilmiş infaz kurumlarında görülen düşük kaliteli hizmet standartlarının önüne geçilir. Bu "rehabilitasyon ideali" —bireyselleştirilmiş değerlendirme, eğitim ve psikolojik destek yoluyla suçun temel nedenlerini iyileştirme— bireyi yeniden işlevsel ve yasalara saygılı bir vatandaş olarak topluma kazandırmayı amaçlar.

Buna tam tezat oluşturacak şekilde, Türkiye'de ve tarihsel olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan cezalandırıcı çerçeve; **kıyas, etkisizleştirme ve caydırıcılık** ideolojisine dayanır. Bu modelde hapisane; yoksunluk, tecrit ve devlet eliyle onaylanmış bir acı çekme alanı olarak tasarlanmıştır. Türkiye'de yeni inşa edilen yüksek güvenli cezaevlerinin mimarisi; terapi veya eğitim yerine kontrolü, duysal yoksunluğu ve militarist disiplini ön plana çıkaran anlayışı yansıtmaktadır. "Rehabilitasyon ideali" olarak da bilinen tıbbi hizmet modeli, yerini tamamen cezalandırıcı bir sosyal kontrole bırakmıştır.

Bu cezalandırıcı yaklaşım, sosyal devletin kamusal alandan geri çekilmesiyle yakından ilişkilidir. Neoliberal politikalar kamu refah sistemlerini aşındırıp devasa servet uçurumları ve derin bir toplumsal güvensizlik yarattıkça, devlet ekonomik meşruiyet kaybını cezalandırıcı otoritesini artırarak telafi etmeye çalışır. Dezavantajlı mahallelerdeki sosyal hizmetler ortadan kaldırıldığında, hapisane; yoksulları, bağımlıları ve ruhsal hastalıkları olanları yönetmek için başvurulmuş "son çare" kurum haline gelir. Rehabilitasyon modelinden cezalandırıcı modele geçiş, nihayetinde siyasi bir tercihtir; bu tercih, devletin mutlak otoritesini sergilemek ve marjinalleştirilmiş kesimleri fiziksel olarak hapsederek uzun vadeli toplumsal huzuru feda etmektedir. Türkiye'de bu cezalandırıcı popülizm, yalnızca adi suçlulara karşı değil, aynı zamanda

siyasi muhalefeti yönetmek ve tek tip bir kültürel hegemonya dayatmak için birincil bir araç olarak kullanılmaktadır.

3.1.Kitle Hapsini Tetikleyen Yapısal Krizler

2000'lerin başından bu yana cezaevi nüfusunun dört katından fazla artması, Türk halkı arasında aniden ve doğal bir şekilde gelişen bir suç eğilimiyle açıklanamaz. Aksine, ampirik veriler, Türkiye'deki artan mahkumiyet oranlarının; devlet gücünün otoriterleşmesi ve buna eşlik eden derin sosyo-ekonomik istikrarsızlığın sistemik bir çıktısı olduğunu göstermektedir.

Hiperenflasyon, döviz devalüasyonu ve ortodoks ekonomi politikalarının başarısızlığı ile körüklenen makroekonomik krizler; satın alma gücünü yok etmiş, mahalle kültürünü parçalamış ve başta gençler olmak üzere kırılgan kesimleri kayıt dışı ekonomiye itmiştir. AKP, bu toplumsal buhranı Avrupa standartlarında (GSYH'nin iki katı oranında sosyal korumaya pay ayıran) güçlü ve eşitlikçi sosyal refah programlarıyla hafifletmek yerine, toplumsal yaşamı yoğun bir güvenlikçi anlayışla çevreleyerek yanıt vermiştir.

Geniş ve muğlak terörle mücadele yasalarının yürürlüğe konması ve tutuklu yargılamanın bir silah olarak kullanılmasıyla, yargı mekanizması siyasi muhalefeti yönetmek, gazetecileri susturmak ve sivil toplumu etkisiz hale getirmek için yeniden yapılandırılmıştır. Cezaevlerindeki aşırı doluluk ve bunun sonucunda ortaya çıkan hak ihlalleri —özellikle hasta mahpusların ölüme terk edilmesi— sistemin kazara ürettiği yan ürünler değil; toplumun suç kontrolü üzerinden yönetilmesine dair bilinçli bir politikanın öngörülebilir sonuçlarıdır. Nihayetinde Türkiye'deki infaz rejimi bir sosyo-politik çevreleme mekanizması olarak işlev görmekte; kitle hapsinin kapsamının bireysel suçların toplamından ziyade, iktidarın yapısal ihtiyaçları ve ekonomik başarısızlıkları tarafından belirlendiğini açıkça ortaya koymaktadır.

4. Politika Önerileri

Türkiye'nin ceza infaz sistemindeki bu sürdürülemez ve yıkıcı gidişatı tersine çevirmek, güvenlikçi ve cezalandırıcı modelden sosyal demokrat ve rehabilitasyon odaklı bir çerçeveye acil bir geçişi gerektirmektedir. Kitle hapsinin kamu güvenliğini sağlamada başarısız olduğunu kanıtlayan karşılaştırmalı veriler ışığında, aşağıdaki politika müdahaleleri sistemik reform için zorunludur:

- **Terörle Mücadele Mevzuatının Revizyonu:** TBMM, Terörle Mücadele Kanunu (TMK No. 3713) ve Türk Ceza Kanunu'nun 314. maddesini, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve Venedik Komisyonu standartlarına uygun hale getirmek üzere acilen değiştirmelidir. Terör tanımı; yalnızca somut şiddet içeren, inandırıcı şiddet tehdidi barındıran veya ağır fiziksel zarar verme kastı taşıyan eylemlerle sınırlandırılmalıdır. Gazetecilik faaliyetlerini, siyasi söylemleri ve sivil toplum savunuculuğunu kriminalize etmek için kullanılan bu keyfi suçlamalar tamamen ortadan kaldırılmalı; topluma karşı şiddet içeren bir tehdit oluşturmayan siyasi mahpusların derhal serbest bırakılmasının önü açılmalıdır.
- **Tahliye Süreçleri ve Tutuklu Yargılamanın Sınırlandırılması:** Tutuklu yargılamanın bir tür "peşin ceza" olarak kullanılmasına son verilmelidir. Tutuklama talepleri için savcılara katı yasal süreler ve sıkı ispat yükümlülükleri getirilmelidir. Tutuklama; yalnızca kamu güvenliğine yönelik doğrulanabilir bir tehdit veya aşırı kaçma riski durumlarında başvurulacak istisnai bir önlem olarak yeniden tanımlanmalıdır. Aynı zamanda, 11. Yargı Paketi gibi yasal erken tahliye mekanizmaları; yalnızca adi suçluların yararlanacağı şekilde değil, şiddet içermeyen düşünce suçlarından tutuklu olanları da kapsayacak şekilde hakkaniyetle uygulanmalıdır.
- **Cezaevi İdari Gözlem Kurulları ve ceza infazında keyfiliğin ortadan kaldırılması:** 2021 yılında uygulamaya konulan, hükümlülerin iyileştirme süreçlerini değerlendiren, açık cezaevine geçiş, denetimli serbestlik ve koşullu salıverilme (şartlı tahliye) gibi kritik infaz kararlarında "iyi hâl" tespiti yapan Cezaevi İdare Gözlem Kurulları kaldırılmalıdır. Mahpuslar üzerinde tahliyelerini engelleyeabilen bir baskı unsuruna dönüşen bu kurullarla, kişi özgürlüğü ve güvenliğini doğrudan etkileyen "iyi hal" kavramı hapisane yetkililerinin keyfiliğine bırakılmıştır. İçinde cezaevi savcısından başka hukukçunun olmadığı bu kurullar, Anayasa ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine de aykırıdır.
- **Rehabilitasyon İdeali ve Normalliğin Kurumsallaşması:** Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü, odağını cezalandırıcı hapsedmeden rehabilitasyon odaklı yeniden entegrasyona kaydırmalıdır. Bu kapsamda, **kuyu tipi cezaevi olarak adlandırılan yüksek güvenliktir tecrit kampüslerinin inşası derhal durdurulmalıdır.** Bunun yerine devlet, Nordik açık cezaevlerini model alan, toplum temelli ve düşük güvenliktir tesisler geliştirmelidir. Eğitim, mesleki eğitim ve psikolojik danışmanlığa erişim evrensel hale getirilmelidir. Bu hizmetlerin sunumu, cezaevi yönetiminin kapalı ve cezalandırıcı anlayışını kırmak için Milli Eğitim ve Sağlık Bakanlıkları gibi sivil kurumlarla entegre edilmelidir.
- **Hasta Mahpusların İnsani Dramının Çözülmesi:** Hasta mahpuslar krizini çözmek için acil yürütme ve yasama adımları atılmalıdır. İnfaz erteleme yetkisi siyasetten arındırılmalı; Adli Tıp Kurumu (ATK) Özerkleştirilmeli, devlet ve üniversite hastanelerindeki uzman sivil doktorlardan oluşan bağımsız heyetlere

de bilirkişi olarak rapor verebilmelidir. Ağır, terminal safhada veya yeti yitimi olan hastalığı bulunan mahpuslar, "işkence ve kötü muamele yasağı" uyarınca, tedavilerini insani koşullarda sürdürebilmeleri için derhal şartlı tahliye edilmelidir.

- **Sosyal Refah Devletin Geniřletilmesi ve Ekonomik İyileştirme:** Geleneksel suçların kökenindeki sosyo-ekonomik nedenleri çözmek, cezalandırıcı devletten kaynak çekilip sosyal refah mekanizmalarına devasa bir yatırım yapılmasını gerektirir. Suç oranlarını uzun vadede düşürmek için makroekonomik politikalar; enflasyon kontrolüne, ücret istikrarına ve yoksulluğun azaltılmasına öncelik vermelidir. Kadınların işgücüne katılımını artırmak, marjinalleşmiş grupları kayıtlı ekonomiye dahil etmek ve gençlerin suça sürüklenmesini önlemek için eğitimde kalıcılığı artıracak yapısal yatırımlar yapılmalıdır. Kamu sağlığı ve ekonomik güvenlik ağı OECD standartlarına (GSYH'nin %25-30'u seviyelerine) çıkarılarak, suçun filizlendiği koşullar ortadan kaldırılmalı ve böylece hapsedme mekanizmalarına olan sistemik bağımlılık kalıcı olarak azaltılmalıdır.